

अनाभ्योसैः अभ्यासमयानागुलिं विद्याहता विद्यानाशजुयु नित्यहमे नित्यशहिलागुलिं
स्त्रियः हताः मिसानाशजुयु कुबीजेन सभिशु पुसापिनागुलिं क्षेत्रं हतं वुं नाशजुयु भृत्य
दोषैः मंत्रियादोषं नृपः हतः राजानाशजुयु ॥ ० ॥ यस्य पुत्रो न विद्वान् श्वनश्चरो न च परिहृतः
अंधकारं कुलं तस्य नष्टचन्द्रे वश्वरी ॥ १० ॥ यस्य पुत्रः गुह्यमया पुत्रं न विद्वान् ज्ञानी
मज्ज न शूरः स रामज्ज न च परिहृतः परिहृतं तं मज्ज तस्य कुलं श्वया कुलं नष्टचन्द्रे वश
वरी चन्द्रमामुदगुणत्रिष्यं अंधकारं विउत्स्य चनी ॥ ० ॥ शर्वशी दीपकश्चन्द्रः प्रमातेर वि
दीपकः ॥ त्रैलोक्य दीपको धर्मः सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ १८ ॥ शर्वशी दीपकः रात्रियामतश्चन्द्रः

चन्द्रमात्रभाते दीपकः दितया मतः रविः श्रीसूर्यः त्रैलोक्यदीपकः स्वर्गलोकयामतः धर्मः धर्मः
 कुलदीपकः कुलयामतः सुपुत्रः भिक्षुपुत्रः ० ॥ जनयितो पनेता च यस्तु विशाप्रय
 च्छति ॥ अन्नदाता भयत्राता पंचैते पितरः स्मृताः ॥ १८ ॥ जनयिता थवतजन्मवृत्त उप
 नेता प्रतिपालया कल्ययस्तु गुह्यजा विशाप्रय च्छति विशावृत्त अन्नदाता अन्न
 वृत्त भयत्राता भयज्जीवले रक्षाया कल्ययते पंच थवत्त पितरः स्मृताः वीधया त
 ल ॥ ० ॥ गुरुपत्नी राजपत्नी मित्रपत्नी तथैव च ॥ पत्नी माता स्वमाता च पंचैते मातरः
 स्मृताः ॥ २० ॥ गुरुपत्नी गुरुया स्त्री राजपत्नी राजाया स्त्री मित्रपत्नी मित्रया कला

५

तथैव च शुभप्रकारेण पत्नी माता सप्तमां स्वमाता थवमां स्तेपच थुपिन्वास्त
 मातरः स्मृताः माध्यातला ॥ ० ॥ लालयेत्पंचवर्षाणि दशवर्षाणि ताडयेत् ॥
 संप्राप्ते षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रवदाचरेत् ॥ २१ ॥ पुत्रं पुत्र्यां तपंचवर्षाणि न्या
 दत्तकलालयेत् सितकागु दशवर्षाणि सिद्धतक ताडयेत् सास्त्रायायग
 षोडशे वर्षे संप्राप्ते सिंगुद दत्तधायक मित्रवत् मित्रव्यं आचरेत् आचार
 यायेत् ॥ ० ॥ लालना द्वह्वो दोषा स्ताडना द्वह्वो गुराः ॥ तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च
 ताडयेत्तनुलालयेत् ॥ २२ ॥ लालना त्सितकागुलिं वह्वो दोषाः आपालं

दाष्युः ताडनात् शालियानागतिं वद्वोगुराः आपालंगुराजुयूतस्मात्
 बुलियानिति पुत्रं पुत्रयात् शिष्यं च शिष्यात् तन्ताडयेत् शालियायमान
 तुलात्तयेत् सितकेमजू ॥ ० ॥ रुच्यभ्यासौ यदि स्यातां प्रज्ञया किं प्रयोजनं ॥ ता
 वभौ यदि न स्यातां प्रज्ञया किं प्रयोजनं ॥ २३ ॥ रुच्यभ्यासौ शास्त्रवने गुली रुचि
 वृजभ्यास यदि स्यातां दत्तधातसा प्रज्ञया ज्ञानं किं प्रयोजनं रु प्रयोजनं तौ उ
 भौ श्वनिगु यदि न स्यातां मन्तधातसा प्रज्ञया ज्ञानं किं प्रयोजनं रु प्रयोजनं
 पुत्रासु विविधैः शास्त्रैर्नियोज्याः सततं बुधैः ॥ नीतिं ज्ञातुं विद्वि संपन्ना भवन्ति ख

आभरणं ज्ञानयाति सा क्षमा सहयायगु ॥ ० ॥ गुरां पृच्छसि मारूपं शीलं पृच्छ
 सिमाकुलं ॥ सिद्धिं पृच्छसि माविद्या भोगं पृच्छसि माधनं ॥ २८ ॥ गुरां पृच्छसि गुरा
 न्यो मारूपं रूपं न्यनेमते शीलं पृच्छसि शीलन्यो माकुलं कुलन्यनेमते सिद्धिं पृच्छ
 सि सिद्धिन्यो माविद्या शास्त्रन्यनेमते भोगं पृच्छसि सुखभोगन्यो माधनं धनन्यने
 मते ॥ ० ॥ अगुरास्य हतं रूपं अशीलस्य हतं कुलं ॥ असिद्धे श्वहता विद्या अभोगस्य
 हतं धनं ॥ २९ ॥ अगुरास्य गुरामडह्यया रूपं हतं रूपव्यर्थं जुयु अशीलस्य शील
 मडह्यया हतं कुलं कुलव्यर्थं असिद्धे सिद्धिमडह्यया विद्याहता शास्त्रव्यर्थं अभो

गम्यभोगमयास्य हतं वनं धनव्ययं ॥ ० ॥ गुणं भूषायते रूपं शीलं भूषायते कुलं ॥
 सिद्धिं भूषायते विद्या भोगं भूषायते धनं ॥ १० ॥ रूपं रूपं गुणं भूषायते गुणं याकं
 शोभा दै कुलं कुलं शीलं भूषायते शीलं याकं शोभा दै विद्या शास्त्रं सिद्धिं भूषायते सि
 द्धिं याकं शोभा दै धनं धनं भोगं भूषायते भोगं याकं शोभा दै ॥ ० ॥ सुकुले योजये
 कन्यां पुत्रं विद्या सुयोजयेत् ॥ बसने योजयेत् रुद्रं मित्रं धर्मं नियोजयेत् ॥ २९ ॥
 कन्यां कन्यायात् सुकुले भिगु कुले योजयेत् दान्याये पुत्रं पुत्रयात् विद्या सु
 शास्त्रे योजयेत् जोजलपे रुद्रं रुद्रयात् बसने विपत्तिसं योजयेत् जोजलपे

मित्रं मित्रयात् धर्मं धर्मसं नियोजयेत् जोजलपे ॥ ० ॥ नातुच्च शिखरो मेरुर्नातिनिम्नो र
 सातलं ॥ व्यवसायसहायानां नातिपारो महोदधिः ॥ ३२ ॥ शिखरो मेरुः सुमेरु पर्वतया च
 का नातिउच्च अतिताजामजू रसातलं पातालं न अतिनिम्नः अतिकथा मजू व्यवसा
 यसहायानां अलसिमजू पिनि महोदधिः तद्वंगुसागर समुद्र न अतिपारः पारवनेथा
 कमजू ॥ ० ॥ श्लोकेन च तदर्थं न पादेनैकाक्षरेणा वा ॥ अथवा दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनक
 र्मसु ॥ ३३ ॥ श्लोकेन रूपं श्लोकजुसानं तदर्थं न वापुः श्लोकजुसानं पादेन च गुचरगा
 जुसानं वा अथवा रकाक्षरेणा द्रुगो आख्यजकजुसानं दानाध्ययनकर्मसु दानयाय

गुआखवनेगुकेमे अवधं-खालिमजुयक दिवसं कुर्यात्-हिं हिंयायमा ॥ ० ॥ योजनानां स
 हस्रारिब्रज्यानिपिपीलिकाः ॥ अगच्छन् वै न ते योपि पदमेकं न गच्छति ॥ ३४ ॥ ब्रजन्
 वनोच्चनधालसा योजनानां सहस्रारि-दोलंदोजन-पिपीलिकाः सपानि-याति वनी-
 अगच्छन् अलासिज्यामवस्य च न धालसा वै न ते यः अपि गरुडजुमानं पदमेकं न गच्छ
 ति हृपलादेहोफे मरुवा ॥ ० ॥ शनैरर्थाः शनैर्विद्याः शनैः पर्वतमारुहः ॥ शनैर्धर्मश्च काम
 श्रव्यायामश्च शनैः शनैः ॥ ३५ ॥ शनैः अर्थाः वलुङ्गं वनकमाययायमा शनैर्विद्याविद्यानं व
 लुङ्गं स्वयमा शनैः पर्वतमारुहः पर्वतगततनं वलुङ्गं वनमा धर्मश्च कामश्च धर्मका

मतं शनैः वलुङ्गं यायमा व्यायामश्च वृत्तिव्यवहारयायगुनं शनैः शनैः वलुङ्गं यायमा
 गुरुभुषयाविद्यापुष्कलेन धनेन वा ॥ अथवा विद्याविद्याचतुर्थेर्नोपलभ्यते ॥ ३६ ॥
 विद्या शास्त्रधयागु गुरुभुषयापुष्कलेन गुरुर्यासेवात हल्याना वा अथवा धने
 न धनविद्या अथवा विद्याविद्या विद्याविद्याविद्याहिलाकया शास्त्रलायू चतुर्थेः षताप्र
 कारं नोपलभ्यते प्राप्तजीमरुवा ॥ ० ॥ एकाक्षरप्रदातारं योगुरुनाभिमतते ॥ श्रानयेनि
 शतंगत्वा चारुडाले धपि जायते ॥ ३७ ॥ एकाक्षररुगोआरव प्रदातारं ब्रह्मयः गुरुस्यं गुरु
 गुरुर्यात नाभिमतते मानमयायी पुहमनुष श्रानयेनि विद्यायायोनि शतंगत्वा श

द्विकवना चारुतेषु अपि चरुलयाकलेन जायते जन्मजुय ॥ ० ॥ पुस्तकं प्रतियोधीत
 नाधीतं गुरुसंनिधौ ॥ नशा भते सभामधे जारगर्भे इव स्त्रियः ॥ ३० ॥ यः गुह्यं पुस्तकं प्र
 तिसफुली स्वया अधीतं च नो गुरुसंनिधौ गुरुर्याथासे नाधीतं च नामतल शुल्लपुरुष
 सभामधे सभायादप्यधी जारगर्भे इव स्त्रियः जारया लंग मेधारराया कलमिसाथं नः
 शोभते शोभादेमखु ॥ ० ॥ शिल्पः शीलमनालस्यं पारिडत्वं मित्रसंग्रहः ॥ अचौरहरणीवि
 द्यापंचैते लक्ष्यो निधिः ॥ ३१ ॥ शिल्पः सीपः शीलं शीलस्वभावभित्तगुं अनालस्यं अल
 सिमज्जीगु पारिडत्वं पारिडतज्जीगु मित्रसंग्रहः मित्रग्रहणायायगु एते पंच भुपिं न्याता

१०

अचारहरणीविद्या खुंहररायायमफुगुविद्या अक्षयोनिधिः अक्षयभरुडारधकासीकि ॥
 नहि जन्मनि ज्येष्ठत्वं ज्येष्ठत्वं गुरा मुच्यते ॥ गुरात गुरातरं याति पयोदधिघृतं यथा ॥ ४० ॥
 जन्मनि जन्मे नहि ज्येष्ठत्वं यकालिजीमखु ज्येष्ठत्वं यकालिधयागु गुरां उच्यते गुराधका
 धयातल गुरात गुरायाकां गुरातरं याति ऊरुं गुरावहे जुयूगथ्यधातसा पयोदधिघृ
 तं यथा दुडुधौ द्यौथ्यं ॥ ० ॥ किंकलेन विशालेन गुरावान् पूजितो नरः ॥ धनुर्वंशविभुद्धो
 पि निर्गुराः किं करिष्यति ॥ ४१ ॥ किंकलेन विशालेन कलविनां दुयाये गुरावान् ग
 राउल्ल नरः मनुष्य पूजितः पूजायायी वंशविभुद्धः अपि पंभिर्गुजूसानं निर्गुराः रिप

मङ्गुधनुः धनुः किं करिष्यति कुयायजू ॥ ० ॥ किंकुलेन विशालेन विशाहीनसुखेन
 रः ॥ अकुलीनेषि विद्वांसो देवतैरपि पूज्यते ॥ ४२ ॥ यः नरः गुह्यमनुष्य-विशाहीनः शास्त्र-
 हीनजुयाच्चसया कुलेन विशालेन किंकुलीभिर्नाकुयाये अकुलीनः अपि कुलीनमखुसा
 नं विद्वांसः परिडितजुयाच्चपि देवतैः अपि देवतपिसंहे पूज्यते पूजायायी ॥ ० ॥
 नावाची भजते नावावावत्पारं न गच्छति ॥ उत्तीर्णो च गते पारे नौकायाः किं प्रयोजनं ॥ ४
 ॥ नावाची उगांतरे जुयाच्च वगश्चाया कलं यावत् गुवलेतक पारं न गच्छति
 पारमवनी उवलेतक नावं भजते उगां सेवाया ई उत्तीर्णो च गते पारे पा उतरे जुया

११

व्रतधुसंति नौकायाः उगायाः किं प्रयोजनं दुप्रयोजनं ॥ ० ॥ गुराः सर्वत्र पूज्य
 ने पितृवंशो निरर्थकः ॥ वासुदेवनमस्य निवसुदेवो न तेजनाः ॥ ४४ ॥ सर्वत्र स
 कभवं गुराः गुराः पूज्यन्ते पूजायायी पितृवंशः वीयावंशः निरर्थकः वर्षजुयी
 वासुदेव वासुदेवयात नमस्यति नमस्कारया ई तेजनाः स्वलोकापि स नवसुदेव
 वसुदेवयात पूजामया ॥ ० ॥ गुराः कुर्वन्त्यदूरत्वं दूरे पिवसतां सतां ॥ केतकी गन्ध
 माघ्राय स्वयं गच्छति षट्पदाः ॥ ४५ ॥ सतां सज्जनगराणि दूरे पिवसतां तापले चना
 चंसानं गुराः गुराः अदूरत्वं कुर्वन्ति सज्जिवी केतकी गन्धमाघ्राय केतकी स्वाया

वासनतुना-षट्पदा-भ्रमरगराणि-सयं-थवथ्यथमंग-वृत्ति-वनी॥ ० ॥ विद्वत्त्वच-नुप
 त्वचनहितुल्यपराक्रमः॥ स्वदेशे पूजितो राजा विद्वान्सर्वत्र पूज्यते॥ ४६ ॥ विद्वत्त्वच-प
 रिडित-व-नृपत्वंच-राजा-व-नहितुल्यपराक्रमः-वरावरपराक्रममखु-राजा-जुजु-स्वदेशे
 पूजितः-थदगुदेशे-जक-पूजायायी-विद्वान्-परिडितयात-सर्वत्र-सकभन-पूज्यते-पूजा
 यायी॥ ० ॥ एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन साधुना॥ कुलं पुरुषसिंहेन चन्द्रो वप्र
 काश्यते॥ ४७ ॥ एकेन अपि ह्यसंजकजसाव-सुपुत्रेण-भिक्षुपुत्र-विद्यायुक्तेन-शा
 स्त्रसर्वसम्यं-साधुना-साधुजयाच्च-सम्यं-पुरुषसिंहेन-पुरुषसिंहे-चन्द्रो-व-चन्द्रमा

रात्रिप्रकाशयागु-त्थं-कुलं-प्रकाश्यते-कुलप्रकाशयायी॥ ० ॥ विद्यायाभाजनं-कश्चि-
 त्कश्चिद्रव्यस्य-भाजनो-उभयोर्भाजनं-कश्चित्कश्चिन्नो-भयभाजनो॥ ४८ ॥ कश्चित्-सुं-
 ग्वहसिके-विद्यायाभाजनं-विद्यायाथलउ-कश्चित्-सुंग्वहसिके-द्रव्यस्य-भाजनं-द्र
 वयाथलउ-कश्चित्-सुंग्वहसिके-उभयोर्भाजनं-निगुयाथलउ-कश्चित्-सुंग्वह-
 सिके-न-उभयभाजनं-निगुयाथलमडा॥ ० ॥ नमन्ति-फलिनो-वृक्षा-नमन्ति-गुरो-
 नो-जनाः॥ शुष्ककाष्ठं-च-मूर्खं-च-भियते-नैव-मन्यते॥ ४९ ॥ फलिनो-वृक्षाः-फलसया
 च-गुप्तिमा-नमन्ति-कुरुयी-गुरो-नो-जनाः-गुराडपि-पुरुष-नमन्ति-नरभजयी-शु-

शककाष्ठं च सुखं गंगुसितं च मूर्खं च मूर्खं न भिद्यते तोषला वनी नैव मन्यते नर
 मखा ॥ ० ॥ नहिकर्मो रिचत्वारि संधाकाले प्रयोजयेत् ॥ आहारे मैथुनं निद्रा तथा स्वा
 ध्यायमेव च ॥ ५० ॥ चत्वारि कर्मणि पंगु कर्म संधाकाले संध्यायाममेव न प्रयोजयेत्
 यायमज्यु आहारं नयगु मैथुनं स्त्रीसंभोगं निद्रां यनेगु तथा युग प्रकारं स्वाध्याय
 मेव च आख्यं नगु ॥ ० ॥ आहारं जायते बाधिर्गर्भो कूरुश्च जायते ॥ अलक्ष्मीकश्च
 शय्यायाः सपाठादयुषः क्षयः ॥ ५१ ॥ आहारात् नयागुलिं बाधिर्जायते रोग उत्पत्ति
 जीर्णगर्भो कूरुश्च जायते मैथुनयानागुलिं अलक्ष्मीराहमचाजन्मजी शय्यायाः अ

नागुलिं अलक्ष्मीकश्च लक्ष्मीनाशज्यु सपाठात् पाठयानागुलिं आयुषः क्षयः आयु क
 मज्यु ॥ ० ॥ विदवेदाङ्ग तत्त्वज्ञानं जपहोमपरायणाः ॥ आशीर्वादपरो नित्यमेष राज्ञः पु
 रोहितः ॥ ५२ ॥ विदवेदाङ्ग तत्त्वज्ञानं वेदवेदया अंगतत्त्वज्ञानसमूहं जपहोमपरायणाः
 जपयायगुहोमयायगुलीनि पुनस्तु नित्यं नित्यं २ आशीर्वादपरः आशीर्वादवीगुली
 तत्परस्परः शुभः राज्ञः पुरोहितः राजाया पुरोहितयायमाल ॥ ० ॥ प्राज्ञः स्निग्धः
 महीपालः शुद्रकर्मविवर्जितः ॥ विधुरे च परित्यागी समउःखः समः सुखः ॥ ५३ ॥
 प्राज्ञः ज्ञानी स्निग्धः कामल महीपालः पृथ्वीपालनायार्हः शुद्रकर्मविवर्जितः य

दियार्कर्महुंमउह् विधुरे आपतपरेजीवले परित्यागी त्यागया ईश्वर समउःखः समः सुखः
 सुखउःखवरोवरमानेयाकह् राजायायमा ॥ ० ॥ कुलशीलगुरोपेतः सत्यधर्मपरायणाः
 ॥ प्रवीराः पेशलोदक्षो राजाध्यक्षो विधीयते ॥ ५४ ॥ कुलशीलगुरोपेतः कुलशीलगु
 रांसंयुक्तस् सत्यधर्मपरायणाः सत्यधर्मसतत्परस् प्रवीरा निपरास् पेशलः तप
 गुसभावस् दक्षः चतुरस् राजाध्यक्षो विधीयते राजाया अधिकारीयायमा ॥ ० ॥ ५४
 क्रूरं वसनिनं लुब्धं प्रगल्भं मताजं वं ॥ अनाय वयकर्तारं बाधिपं नियोजयेत् ॥ ५५ ॥
 क्रूरं जोकीस् वसनिनः उःखीस् लुब्धं लोभीस् अप्रगल्भं प्रतिमानमउह् अनार्ज

५४

वं वेको गुसभावस् अनाय वयकर्तारं आम्यानीमदयकस्वर्चयायीस् आधिपत्ये
 अधिकारीयाज्यासं नियोजयेत् जोजलपेम् ॥ ० ॥ मूलवृत्तिहितो धीरः सर्वरत्न
 परीक्षकः ॥ शुचिश्च व्यवसायी च धर्माध्यक्षो विधीयते ॥ ५६ ॥ मूलवृत्तिहितः मुख्या
 यमा गुज्यायायीस् धीरः धीरास् सर्वरत्नपरीक्षकः संपूर्णरत्नयापरिक्षासूह् शु
 चिश्च शुचिस् व्यवसायी च उद्यमीस् धर्माध्यक्षो विधीयते धर्माधिकारीयायमा ॥ ० ॥
 आयुर्वेदकृता भासः सर्वज्ञः प्रियदर्शनः ॥ आर्यशीलगुरोपेतः रषवैद्यो विधीयते ॥
 ॥ ५७ ॥ आयुर्वेदकृता भासः आयुर्वेदसज्जभासयाकस् सर्वज्ञः संपूर्णस् प्रि

यदर्शनः सकस्यातंस्वेयोह आर्यशीलगुरोपितः उत्तमशीलगुरांसंयुक्तजुयाचं ह
 र्षवैद्यो विधीयते शुजो ह वै यथायमा ॥ ० ॥ पितृपितामहो दक्षः शास्त्रज्ञो मिष्टपा
 चकः ॥ शुचिश्चाकठिनश्चैव सूपकारः प्रशस्यते ॥ ५८ ॥ पितृपितामहो दक्षः वौवाज्या
 निस्यंचलाकः शास्त्रज्ञः शास्त्रसर्वज्ञः मिष्टपाचकः साददयकपाकयायीह शुचि
 सुघरह अकठिनश्चैव करामजुह सूपकारः प्रशस्यते अधिकर्मियायमा ॥ ० ॥
 सकृत्तगृहीतार्थो लघुहस्तो जिताक्षरः ॥ सर्वशास्त्रसमालोकी र्षलेखक उच्यते
 ॥ ५९ ॥ सकृत्तगृहीतार्थः कोजकधावरगर्वया अर्थवृक्षवृक्ष लघुहस्तः च

१५

लाकंचे फल जिताक्षरः आरब्धमापाशह सर्वशास्त्रसमालोकी संपूर्णशास्त्रस्य या
 चं ह र्षः शुह लेखक उच्यते आरब्धै ह धार्श ॥ ० ॥ श्रद्धिताकारतत्वज्ञो बलवान्
 प्रियदर्शनः ॥ अप्रमादी सदा दक्षः प्रतीक्षरः स उच्यते ॥ ६० ॥ श्रद्धिताकारतत्वज्ञः ज्ञा
 या अनुसारतत्वसूह बलवान् बल्लाह प्रियदर्शनः सकस्यातंस्वेयोह अप्रमादी
 मन्तामजुह सदा दक्षः सदांचलाकः सः प्रतीक्षर उच्यते द्वारपालवायी ॥ ० ॥
 समस्तकृतशास्त्रज्ञः परिष्ठितश्च जितश्रमः ॥ धैर्यशौर्यगुरोपेता धर्माध्यक्षो विधीयते
 ॥ ६१ ॥ समस्तकृतशास्त्रज्ञः संपूर्णशास्त्रसर्वज्ञः परिष्ठितश्च परिष्ठितजुयाचं ह जित

श्रमः परिश्रममउल्लस्यैर्यधीर्जउल्लस्यैर्यश्रूरास्त्रगुरोपेतः गुरांसंयुक्तजुयाच्चलध
 र्माध्यक्षोविधीयते धर्माधिकारीयायमा ॥ ० ॥ समस्तह्यशास्त्रज्ञावाहनेषु पराजितः
 ॥ शौर्यवीर्यगुरोपेतः अश्वाध्यक्षोविधीयते ॥ ६२ ॥ समस्तह्यशास्त्रज्ञः संपूर्णसल
 यापरिशास्यस्य वाहनेषु सलगयगुली अपराजितः सुनानंजितययायमफलशौ
 र्यश्रूरावीर्यपराक्रमीगुरोपेतः गुरांसंयुक्तजुयाच्चलध अश्वाध्यक्षोविधीयते अ
 श्ववारीयायमा ॥ ० ॥ मेधावीवाक्पटुः प्राज्ञः परचित्तोपलक्षकः ॥ धीरोयथोक्तवा
 दचरणदूतोविधीयते ॥ ६३ ॥ मेधावी बुद्धिउल्लस्यवाक्पटुः सर्वहूयसर्वज्ञः प्राज्ञः ज्ञानी

१६

परचित्तोपलक्षकः कर्तपिंगुचित्तस्पृह धीरः धीरा यथोक्तवादी गण्यकन अथवा
 ईल्लरण्यदूतोविधीयते श्वेतदूतवायी ॥ ० ॥ पार्थिवस्य च भृत्यस्य वदामि गुरालक्ष
 राणां येन संवर्द्धते राजा भ्रातृगारी तथैव च ॥ ६४ ॥ पार्थिवस्य राजाया भृत्यस्य च वा
 करयानं गुरालक्षराणां गुरालक्षरा वदामि कने येन गुगुलिः संवर्द्धते वह्नुयू
 राजा शुल्लराजायाये तथैव च श्वथं तुं भ्रातृगारी भ्रातृगारीयाये ॥ ० ॥ अतए
 व कुलीनानां दयां कुर्वन्ति साधवः ॥ आदिमथावसानेषु न ते यास्यंति विक्रियां ॥ ६५ ॥
 अतएव थुलियातिंति कुलीनानां कुलीननगरापितः साधवः साधुगणपिसंदयां

कर्तव्येन दयातयते. थुपिं आदिमध्यावसानेषु. आदिमध्ये अंतस. विक्रियां नयास्यति
 विकारजयावनीमयु॥ ० ॥ परिडितेषु गुराः सर्वे मूर्खे दोषास्तु केवला. तस्मात्तूर्खस
 हस्त्रेषु प्राज्ञरेकः प्रशस्यते॥ ६६ ॥ परिडितेषु परिडितगुरापि के सर्वे गुराः संपूर्णग
 रादयुः मूर्खे तु मूर्खया के जा केवलं दोषाः केवलदोषजकजुयुतस्मात् थुलियानिति
 मूर्खसहस्त्रेषु दोलंदो मूर्खया मध्ये प्राज्ञः ज्ञानी एकः ह्यजकः प्रशस्यते प्रशस्तजुः
 यू॥ ० ॥ प्राज्ञेनियोज्यमाने तु सन्ति राज्ञस्तथा गुराः॥ यशः स्वर्गनिवासश्च पुष्कर
 श्वधनागमः॥ ६७ ॥ प्राज्ञे ज्ञानी ह्यवियोज्यमाने ज्वालगेयायवले राज्ञः राजायात्र

ये गुराः सन्ति स्वंगुगुरा उच्यते जसदै स्वर्गनिवासश्च स्वर्गवासलार्हः पुष्करश्च
 नागमः धननंलाभदयू॥ ० ॥ मूर्खेनियोज्यमाने तु त्रयो दोषा महीपतेः॥ अयशश्चार्थ
 नाशश्च नरके पतनं ध्रुवां॥ ६८ ॥ मूर्खे मूर्खे ह्यनियोज्यमाने तु ज्वालगेयायवले जा
 महीपतेः राजायात्रयो दोषाः स्वंगुदोषजुयु अयशः जसमदै अर्थनाशः धनप्रयाः ध्रु
 वं निश्चयनं नरके पतनं नरकसंक्रांतिं वनी॥ ० ॥ तस्माद्भूमिश्चरे नित्यं धर्मकामार्थ
 सिद्धये॥ गुरावन्तनियोज्ये तु गुराहीनं विवर्जयेत्॥ ६९ ॥ तस्मात् थुलियानिति भूमिश्च
 रः राजा नित्यं नित्यं धर्मकामार्थसिद्धये धर्मार्थकामसिद्धयाय निति गुरावन्तनियो

जेतगुणउपिंजेलप्यमागुणाहीनंगुणामडहविकर्जयेत्तोत्पमा॥ ० ॥ यत्किंचि
 कुरुतेभृतैः शुभं वा यदि वा शुभं तेन संवर्धते राजा सुकृतैर्उच्छ्रितैरपि॥ ७० ॥ भृतैः चाक
 रपिसंशुभं वा भिंगुजूसानं यदि वा शुभं मभिंगुजूसानं यत्किंचित्शुंगुं कुरुते या
 ईतेन शुगलिनं सुकृतैः भिंगुलिनं जूसानं उच्छ्रितैरपि मभिंगुलिनं जूसानं राजा राजाया
 वर्धते बद्धजय॥ ० ॥ यथा हेमपरीक्षेत तापताडनद्वेदनैः तथा पुरुषमपेवं कुल
 शीलिनकर्मणा॥ ७१ ॥ यथा गुंगप्रकारं हेमलं तापमीक्षुयात्ताडनदायाक्षेदनैः
 त्वहूनापरीक्षेत परीक्षायुं तथा शुगप्रकारं पुरुषमपेवं पुरुषगणपिनं कुल

शीलिनकर्मणा कुलशीलस्वभावकर्मपरिक्षायाये॥ ० ॥ ज्ञातव्यं प्रेषरो भृत्या वा
 भवावसनागमे॥ आपत्काले तथा मित्रं भार्या च विभवं क्षये॥ ७२ ॥ भृत्याः चाकरग
 णपिं प्रेषरो ज्या अहेयाय वले बान्धवाः राजकिजागरापिं वसनागमे विपत्तिः
 जीवते तथा शुगप्रकारं आपत्काले आपत्परे जीवते मित्रं मित्रं विभवं क्षये व
 नफलयवले भार्या स्त्री ज्ञातव्यं सियकेमा॥ ० ॥ भृत्या वज्रविधा श्रेया उत्तमाधममध
 माः तेनियो ज्यायथा योगं त्रिविधे चैव कर्मसु॥ ७३ ॥ भृत्याः चाकरगरापिं वज्रविधा
 नानाप्रकार उत्तमाधममधमा उत्तममधमकर्मसु श्रेयाः सीकिते शुपिं त्रिविधे

पुरवकर्मसु स्वंगुकिमिमाहेकमे यथायोग्यं योग्यजुष्य नियोजा जोजनपथमा ॥ ७३ ॥
 आलस्यं मुखरं कूरुत ध्वंसनि नंशठां असंतुष्टं भक्तं च तज्जेद्वृत्तं नराधिपः ॥ ७४ ॥
 आलस्यं अलासि मुखरं सुतुष्टाहलिह कूरुजे कीलत ध्वंसि नारिह स्वसनिनं
 उःखीह शठं लुच्चा असंतुष्टं संतोषमजुह्व अभक्तं च भक्तिमडह भृत्यं चाकरया
 त नराधिपः राजां तज्जेत तोते ॥ ० ॥ तज्जेत्स्वामिनं मत्पुत्रं मत्पुत्रं कृपणां तज्जेत ॥
 कृपणां दविशेषरसस्माच्च कृतनाशनो ॥ ७५ ॥ अतिउग्रं अतिकराह स्वामिनं
 मालिक्यात तज्जेत तोते अतिउग्रं अतिकराह कृपणां कपटियात तज्जेत तोते

कृपणां कपटियाकं अविशेषरः विशेषमस्यह तस्मात् स्वयाकं कृतनाशनं
 यानागुज्जानाशजुय ॥ ० ॥ वामाभार्यो सुतो मूर्खः प्रेषको वाग्विचारकः निःस्नेहो व
 धुवर्गश्च तज्जेदत्यमहत्सुखां ॥ ७६ ॥ वामाभार्यो वैकोहस्त्री सुतो मूर्खः मूर्खह पुत्रे प्र
 षको वाग्विचारकः ज्वाङ्ग्याहरेकं चूतायायीह निःस्नेहो वधुवर्गः मायामडपिंदाजु
 किजा तज्जेत तोतलवालसा अस्य स्वया महत्सुखं तदंगसुखजुय ॥ ० ॥ न कश्चि
 त्कस्यचित् मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्रिपुः ॥ कारणादेव जायते मित्राणि रिपवस्तथा ॥
 ॥ ७७ ॥ कस्यचित् सुग्वहसया कश्चित् सुग्वहं न मित्रं मित्रमख कस्यचित् सुग

ह्यसया कश्चित् सुगवहं नरिपुः शत्रुमुख कारणात् एव कारणाया कंजक मित्रारि
 जायन्ते मित्रदयुः तथा शुग प्रकारं रिपवः शत्रुदया ॥ ० ॥ कार्यार्थी भजते लोको न
 लोकः परमार्थतः ॥ वत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा परित्यजति मातरां ॥ १८ ॥ लोकः लोकः का
 र्यार्थी ज्ञायानिमित्ते भजते भजनायानाच्च न परमार्थतः परमार्थः लोकः लोकः न भ
 जनामया वत्सः सायामचां क्षीरक्षयं दृष्ट्वा उडमवोगु स्यान्मातरं मायातः परित्यज
 ति ते तैः ॥ ० ॥ कुतो व्यसनिने निद्रा अतृप्तस्य कुतोरतिः ॥ कुतः सौख्यं दरिद्रस्य उर्ज
 नस्य कुतः क्षमा ॥ १९ ॥ व्यसनिनः छिन्नारीया कुतः निद्रा गनस्यैव अतृप्तस्य तु

त्रमज्जुह्या कुतोरतिः गनरतिदैः दरिद्रस्य दरिद्रया कुतः सौख्यं गनसुखदैः उर्ज
 नस्य उर्जन्या कुतः क्षमा गनक्षमादैः ॥ ० ॥ तस्करस्य कुतो मानं उर्जनस्य कुतः क्ष
 मा विश्वास्त्रीणां कुतः स्नेहः कुतः सत्यं च कामिनां ॥ २० ॥ तस्करस्य सुखा कुतो मानं
 गनमानं दयः उर्जनस्य उर्जनया कुतः क्षमा गनक्षमा दयः वेश्वास्त्रीणां वेश्वास्त्र
 स्त्रीया कुतः स्नेहः गनमाया दयः कामिनां कामीगणापि नि कुतः सत्यं गनसत्यदयः
 उर्वलस्य वलं राजा वालानां रोदनं वलं ॥ वलं मूर्खस्य मोनत्वं चौराणां मनुतं वलं ॥ २१ ॥
 उर्वलस्य वलं मउह्यया वलं राजा जुजुवल वालानां वलं मचाया वलं रोदनं

खस्यवलं मूर्खयावलं मौनत्वं नमवास्पन्नगु चौराणां वलं खंयावलं अ
 त्खंहायगु ॥ ० ॥ अनाथानां दरिद्राणां बालकृद्धतपस्विनां ॥ अन्धायपरिमृता
 नां सर्वेषां पार्ष्णिबोगतिः ॥ ८२ ॥ अनाथानां नाथमउपिनि दरिद्राणां दरिद्रपिनि वा
 लकृद्धतपस्विनां मचावुजातपस्वीपिनि अन्धायपरिमृतानां अन्धायं हरेजुयाच्चोपि
 नि सर्वेषां सकसियां पार्ष्णिबोगतिः राजागतिधकासीकि ॥ ० ॥ बाधितस्यार्थहीनस्य
 शत्रुभिस्त्रासितस्य च ॥ हृदये शोकदग्धस्य मुहूर्द्दर्शनमौषधं ॥ ८३ ॥ बाधितस्य रोग
 जुयाच्चस्यार्थहीनस्य धननाशजस्य शत्रुभिस्त्रासितस्य शत्रुनासया कस्यार्थ

२९

हृदये शोकदग्धस्य नुगलेशो कंदाहजुवस्यार्थहीनस्य मुहूर्द्दर्शनं शत्रुभिस्त्रयादर्शनयाय
 गु औषधं वासा ॥ ० ॥ आतुरे व्यसने प्राप्तेऽर्भक्षे शत्रुविग्रहे राजद्वारे श्मशाने वा
 यस्मिच्छति स वा भवः ॥ ८४ ॥ आतुरे रोगजीवले व्यसने प्राप्तेऽः स्वप्राप्तजीवले
 उर्भक्षे उर्भक्षजीवले शत्रुविग्रहे शत्रुनापत्वा पुजीवले राजद्वारे जुजुयाच्चाका
 सः श्मशाने मुशाने यस्मिच्छति गुह्यचूनी स वा भवः च दजुकिजाधये ॥ ० ॥
 भावशुद्धिर्मनुष्याणां तातव्यं सर्वकर्मसु ॥ भावेन नुस्मिताकांता भावेन उहितानना ॥ ८
 ५ ॥ मनुष्याणां मनुष्यगणापिनि सर्वकर्मसु संपूर्णकर्म भावशुद्धिः भावशुद्धिः

गु. ज्ञातव्यं. सी. कि. भावेन. भावं. चुम्बिताकांता. स्त्रीयात. चुं वनायात. भावेन. भावं. ३॥
 ना. स्त्राय. यामुखचुं वनायात. ॥ ० ॥ न. देवो. विशते. काष्ठे. पाषाणो. न. च. मृत्तये. ॥ भावे. ष
 विशते. देवं. स्तस्मा. ज्ञाव. महत्तरं. ॥ ८६ ॥ काष्ठे. सी. पाषाणो. लोहते. मृत्तये. चा. स. देवः. दे
 वता. न. विशते. म. उ. देवः. देवता. भावे. ष. भावे. विशते. उ. तस्मात्. अ. लिय. नि. ति. भाव. म
 हत्तरं. भाव. व. ऊ. त. त. व. धां. ॥ ० ॥ शिष्या. णां. देवता. चार्या. ज्ञान. मा. चार्य. देवता. ॥ देवता
 यो. षितां. भर्ता. ब्राह्म. णो. जन. देवता. ॥ ८७ ॥ शिष्या. णां. देवता. शिष्या. पि. नि. देवता. आ. चा
 र्यः. गुरु. आ. चार्य. देवता. गुरु. या. देवता. ज्ञानं. ज्ञान. यो. षितां. देवता. मिसा. या. देवता.

२९

व. स्वामी. जन. देवता. लो. का. पि. नि. देवता. ब्राह्म. णाः. ब्राह्म. णा. ॥ ० ॥ गुरु. र. ग्नि. द्वि. जा
 ता. नां. वर्णा. नां. ब्राह्म. णो. गुरुः. ॥ पी. ति. र. को. गुरु. स्त्री. णां. सर्व. त्या. भा. ग. तो. गुरुः. ॥ ८८ ॥
 द्वि. जा. ती. नां. गुरुः. ब्राह्म. णा. पि. नि. गुरु. अ. ग्निः. अ. ग्नि. देवता. वर्णा. नां. गुरुः. पं. गु. जा. त. या
 गुरु. ब्राह्म. णाः. ब्राह्म. णा. स्त्री. णां. गुरुः. मिसा. या. गुरु. पी. तिः. एकः. य. व. स्वामी. रु. ह. ज. क.
 सर्व. स्थ. गुरुः. सक. ल. या. गुरु. अ. भा. ग. तः. अ. ती. त. अ. भा. ग. त. ॥ ० ॥ वि. प्रं. प. श्य. य. था. व.
 हिः. आ. चार्य. प. श्य. देवता. ॥ पृ. थ्वीं. प. श्य. य. था. मा. त. मि. त्रं. प. श्य. य. था. सु. तः. ॥ ८९ ॥ य. था.
 व. हिः. ग. थ्य. अ. ग्नि. देवता. अ. थ्यं. वि. प्रं. प. श्य. ब्राह्म. णा. या. त. त्व. य. था. देवता. ग. थ्य. देव

ता अथ्यं आचार्ये पश्य गुरुया तस्य यथा माता गथ्यमां अथ्यं पृथ्वीं पश्य पृथ्वीया त
 स्वयथा सुतः गथ्यपुत्र अथ्यं मित्रं पश्य मित्रया तस्य ॥ ० ॥ उत्तमस्यापि वरोस्य नीचो
 पि गृहमागतः ॥ पूजनीयो यथा योग्यं सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥ ५० ॥ उत्तमस्यापि वरोस्य
 उत्तमजातिया गृहमागतः ह्येवो ह्यतिपियात नीचः अपि नीचजातिस्तज्जमानेन य
 था योग्यं ओग्यज्ज्थं पूजनीयः पूजया गमा अभ्यागतः अतीत अभ्यागत ध्यास्त सर्व
 स्थगुरुः सकलयां गुरुः ॥ ० ॥ देवतां पूजयेद्भक्त्या भृत्या दानेन पूजयेत् ॥ शूद्रः पूज्यो
 नेरा विप्राराणामभिवन्दनं ॥ ५१ ॥ देवता देवता गरा भक्त्या पूजयेत् भक्तिं पूजा

२३

नृत्याः चाकर दानेन पूजयेत् दानविया कुहेयाये शूद्रः ज्योपु उपकारेण पूज्य
 रयाना कुहेयाये विप्राराणः ब्राह्मणा गरापि अभिवन्दनं नमस्कारयाना पूजा
 ॥ ० ॥ धर्मस्य मूलं राजानस्तपो मूलं च ब्राह्मणाः ॥ ब्राह्मणा यत्र पूज्यन्ते तत्र धर्म
 सनातनः ॥ ५२ ॥ धर्मस्य मूलं धर्मया ह राजानः राजा गरापि तपो मूलं तपस्याया
 ह ब्राह्मणाः ब्राह्मणा गरापि यत्र गुगुथास ब्राह्मणाः ब्राह्मणा गरापि पूज्यन्ते पू
 जायायी तत्र अतः धर्मसनातनः सनातन नित्यधर्म रहेजुय ॥ ० ॥ आचारात्फल
 ते धर्म आचारात्फल ते धर्मो ॥ आचारात्फलमाप्नोति आचाराद्धन्यत्वक्षराणां ॥ ५३ ॥

आचारात् आचारयाकं धर्मफलते धर्मप्राप्तजुर् आचारात् आचारयाकं धर्मं
फलते धर्मप्राप्तजुयु आचारात् आचारयाकं फलमाप्नोति फलप्राप्तजी आचारात्
आचारयाकं अलक्षणां हन्ति अलक्षणां शजुयी ॥ ० ॥ भोज्ये भोजनशक्ति
श्चरति शक्तिर्वरस्त्रियः ॥ विभवे दानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः फलं ॥ ५४ ॥ भोज्ये
ननयाय देवले भोजनशक्तिः नयगुसमर्प्य देगु वरस्त्रियः उत्तममिसा देवले
शक्तिः रतियाय गुसमर्प्य देगु विभवे धनदेवले दानशक्तिः दानयाय गुस
गुः अल्पस्य तपसः फलं न कस्य तपस्याया फलमखु ॥ ० ॥ बाले वैवचरे